

moremo drugače misliti kakor uvrščenega v strog časovni red. Najvažnejša dela v teh zvezkih so Gospa Judit (1904), Križ na gori (1904), Potepuh Marko in kralj Matjaž (1905), V mesečini (1905) Martin Kačur (1906), Nina (1906).

Ta dela nosijo še prav posebno pečat pesnikovega razmerja do domovine, pa naj vzamemo vrsto mračnih zgodb o usodi slovenskega umetnika (Mimo življenja), ali uporno kljubujoč poudarek umetnikove svobode (Gospa Judit, zlasti njen Predgovor), ali rahlo upanje, da se pesniku morda vendarle posreči premagati zle sile neprijazne usode (Križ na gori), in končno spoznanje, da je ves trud za osebno srečo zaman (Martin Kačur). Urednik nam je vzroke vseh teh sprememb pojasnil s posebno osebno krizo v pesnikovem življenju in nam pokazal, kako se je zaman boril za kos kruha in za malo tiste sreče, ki jo uživa povprečni meščan v lastnem družinskem življenju. Tako je bil konec prizadevanja enak poprejšnjemu spoznanju, da je treba »dalje v noč, brez konca in brez cilja«, ali kakor je urednik v uvodu k VII. zvezku ugotovil, ko je postavil pesnika v ogledalo vseh njegovih predhodnikov, ugotavljač: da mu »razen Prešerna ni bil v slovenski književnosti nihče enak po zavesti, da je treba trpeti brez miru, žrtvovati lastno življenje v boju za višje dobrine narodne celokupnosti, naj se ta boj konča kakorkoli« (VII. zvezek, str. VIII).

Odkritje pesnikove osebne drame ni dragoceno samo kot komentar, ki nam kaže duševno ozadje pri ustvarjanju pričujočih del, ampak je še bolj važno za spoznanje, da je delo Iv. Cankarja vse bolj in bolj vznikalo iz subjektivnih, lirskih osnov in da se skoraj nikjer več ni oziralo na zunanji svet sam na sebi in na njegovo predmetno mnogoličnost, marveč da je pesnikov svet postal eden, z njim nerazdružljiv. Cankarjeva umetnost, srčno razmerje do tega njegovega osebnega sveta, ki mosi na sebi vse svojstvene in splošne lastnosti domovine, dobiva vedno bolj izrazito dvojnost: obrazuje istovrstne podobe pesniškega etosa in poraja vedno iste, a vedno ostreše podobe višjega pesniškega razodetja. Pesnik se zdaj z bolečim, zdaj z vedrim srcem obrača k svojim osebam in kaže čednost, oblečeno v udobno meseno prepričanje, a istočasno in z rastočo močjo uveljavlja vero svojega hrepenenja, nentolajljivo žejnega popolne lepote.

Pesnikova osebna usoda, njegovo upanje in trpljenje, kakor ga je pojasnil urednik, je tudi tisti globoki vir bolj in bolj krvaveče ljubezni, ki mu je še posebej dajala pravico, da je smel odslej soditi domovino, vso kakor jo je videl. Urednik je nadalje v uvodu k VIII. in IX. zvezku razpletel, kako se delo Iv. Cankarja v tem času ni samo svojevrstno zunanje oblikovalo in razširilo, ampak poglobilo v umetniškem, narodnem in človeškem nazoru. Iz teh treh strani nam je obrazložil predvsem dela kakor so Križ na gori, Potepuh Marko in kralj Matjaž, Nina, Martin Kačur in V mesečini. V oblikovnem oziru je docela dal slovo naturalizmu, v narodnem oziru se je nerazdružno zvezal z domovino, a je rešil svobodo in lepoto svoje umetnosti, v svetovnem nazoru pa je spoznal vrednost in zmisel trpljenja (IX. zv., str. XIV.).

Z ozirom na umetnostna vprašanja, ki prihajajo ob pričujočih delih v poštev, je urednik v splošnih obrisih pokazal, kako se s spremembo pe-

snikove duševnosti spreminja tudi njegov oblikovalni nazor v zmislu pesnikovega idealizma. Največ pozornosti je tu urednik posvetil Martinu Kačurju, o katerem sodi, »da je najbolj zgrajena, najbolj plastična, stilno popolna, miselno in oblikovno najenotneje zasnovana, najboljša povest Ivana Cankarja« (IX. zv., str. X). Posebej se je dotaknil v VII. zvezku vprašanja o narodni umetnosti, v kolikor se je Ivan Cankar nekako demonstrativno izpovedal v svojih kritičnih spisih, drastično postavljajoč nasproti Krjavlja in Prešernov sonet — praktično je to zamotano vprašanje najbolje reševal Ivan Cankar sam in pokazal, da je v bistvu to zadeva duhovnega razmerja do sveta in tistih skritih, neopredeljivih srčnih in naravnih sil, ki se v mejah čistega ustvarjanja same harmonično udeležujejo, rode pa spake, kakor hitro se zunanje in pretirano pojavljajo in upoštevajo okus in priznanje. Tu sem spada še posebej vprašanje o suverenosti umetnika, ki ga obravnava predgovor h »Gospe Juditi«. Ob tem predgovoru se je urednik najdlje pomudil. Pojasnil je zbegano programatičnost tedanje slovenske literarne javnosti, kateri je Iv. Cankar moral uporno odgovoriti, v nadaljnjem pa je analiziral Gospo Judit kot delo po programu francoskega modernega naturalizma. Dasi so urednikova zgodovinska in teoretična izvajanja izvrstno formulirana, je označba »Gospe Judite« kot naturalističnega dela pojmovana preveč v zmislu Predgovora. Tam je umetnik poudaril svojo popolno svobodo in se kljubovalno porogal vsem svojim poboljševavcem, v »Juditi« pa je »osebni temperament« ob enem bolečina nad življenjem, naveličanost in gnus, pesimizem, ki se še ne more dvigniti do vere v boljši svet; »Judit« je že ena tistih temnih negativnih podob, zvestih spremljevalk Cankarjevega idealizma, ki ga je tedanja kritika spočetka pojmovala kot nihilizem. Ali ne? Urednik sam je pokazal na elemente, ki nasprotujejo Predgovoru, kar dokazuje, da se v delu borita dve osnovi, kljubujoča samozavest, ki se čuti v izberi snovi absolutno, in pa v idealizem usmerjena duhovna težnja. Končna podoba povesti o oslu pri vodnjaku je v oblikovnem pomenu že docela simbolističen akvizit.

V teh treh zvezkih je po urednikovi zaslugi dobilo delo Ivana Cankarja nove izrazite črte in pojasnila. Delo samo se strinja v nesluteno enotnost in se razkriva v dozda nepojmljivi veličini, izdaja raste v svoji monumentalni zasnovi. Izmed nekaterih tiskovnih pogrškov je najbolj usoden v IX. zvezku na str. 119, 6. vrsta od spodaj: v cerkev, namesto v caker. F. K.

Knjige Slovenske Matice:

1. France Bevk: **V zablodah**. Roman. Knezove knjižnice XXIII. zvezek. Str. 225. — S tem romanom je izdala Slov. Matica prvo večje pripovedno delo po vojni. Bevkov roman sicer ni ustaljena umetnina, pozna se mu naglost in čutimo nedognanost osrčja, je pa toliko značilno delo, da zasluži večje pozornosti. Mimogrede bi še pripomnili, da naši prvi književniki matičnemu leposlovju posvečajo premalo pozornosti, in da se kriza današnje književne produkcije pozna tudi pri Matici. — Kar se tiče Fr. Bevka, naj ugotovimo takoj njegovo glavno vrtilino, da skuša biti vedno snovno in vsebinsko časoven, neposreden, učinkovit

— biti hoče sostvaritelj današnje družbe in njen umetniški spremljevalec. Njegove zgodbe niso plod domišljije, ampak so z odra življenja zgrabljeni dogodki in jih upodablja z velikim pogumom, iskreno in brez ozira na kočljivo snovnost. Tako tudi »V zablodah« prikazuje vzroke in posledice dejanj, ki so kot pojavi za današnjo družbo značilna in v svojem življenjskem bistvu slaba in etično zgrešena. Bevk je kot oblikovalec pri tem pač bolj pripovednik kot videc. Ima zmožnost, da zgodbo verjetno izoblikuje in notranje resnično prečuti, toda preustvarjavec življenja je le v toliko, v kolikor je učinkovit — včasih celo grozno učinkovit. Roman »V zablodah« je zgradil na križišču najvidnejših materialističnih nagnjenj današnjega življenja, predvsem erotičnega in socialnega materializma in duševne revščine in plitvosti te vrste družbe. Take so glavne osebe Hilda, Katnik, Devetak in večina drugih. Pozorišče je Trst, ljudje so izbrani iz meščanske družbe, zato dejanje poteka v kavarniškem, pisarniškem in salonskem vzdušju. Dogodki so urejeni z bežno novelistično tehniko, in razrast v roman — ki je pa samo očitna in ne izpeljan! — je v toliko nujna, v kolikor je bilo za idejno rešitev treba postaviti negativu tudi pozitiv. Tako gresta Pavla in Možina, ki verujeta v lepoto in zmisel življenja, kvišku, dočim vsa druga družba propade prav radi tega, ker je izgubila zmisel življenja. Na tej osnovi je Bevk razpredel družinsko dramo, katere središče je Hilda, Katnikova žena. Materinstvo ji je nakaza telesa, njen zakon postane kmalu le družabna oblika, v kateri najde utehle le njeno samoljubje. Materialistična družba, v kateri sta najbolj vidna moška Katnik in Devetak, je orisana predvsem s stališča današnje stvarnosti, daleč od vseh vprašanj, ki bi bila višja od denarja in lepe ženske. Mirno in dosledno je izoblikovan Devetak, dočim je slabič Katnik, ki nazadnje išče pred smrtjo Boga, notranje posiljena oseba, skoraj smešen v svoji duševni revščini. Bevkova največja vrlina je v risanju kompliciranih ženskih značajev. Zato je tudi Hilda iz svojega ženskega egoizma in brezetičnosti rojena, da upropasti močnejše može kakor je njen. Če je psihologija najvažnejše sredstvo pripovedovavčevega notranjega stiliziranja, potem je Hildina postava realistično, skoraj naturalistično verna stvaritev. Škoda, da na koncu seže pisatelj v zunanja, bolj režijska sredstva. Tretji del je v splošnem slabše izoblikovan, ker je pisatelj preveč segel po učinkovitih dogodkih. Dostojevskega in Gorkkega vprašanje: Ali je Bog, ali ni Boga? je tuje, prislunjeno od drugod in kljub skoraj nasilni učinkovitosti neorganično.

V splošnem pa je to delo eno izmed Bevkovih najboljših. Kljub karakteristični, meščanski konverzaciji — plitvi in plehki — najdemo v dialogih toliko pisateljeve miselne ostrosti in zanimivih formulacij, vrednih pravih problematičnih nalog, da smo uverjeni, da ima Bevk pred seboj še svoj poseben in lep razvoj.

F. K.

2. France Kidrič: **Zgodovina slovenskega slovstva**. Od začetkov do marčne revolucije. Izdala Slovenska Matica. V Ljubljani, 1929. 1. snopič, 136 str. Kidričev nastop pred 23 leti pomeni za preiskavo starejšega slovstva novo dobo. Z njim se je začelo moderno raziskovanje, ki je seglo do novih virov in novih vidikov, ki so jeli kazati našo preteklost v

drugačni luči. Od leta do leta so rastle njegove razprave in z njimi je rasel Kidrič sam, vedno bolj se izobražujoč, vedno bolj se odmikajoč stari snovno-opisni in bližajoč se novi duhovnorazvojni metodi, kakršno sta uvedla v slovstveno zgodovino Lanson in Walzel. Da si je nove nazore in smeri osvojil, je pokazal že v Lj. Zvonu 1927. 449 sl. ter v člankih iz starejše slov. književnosti v Srb. knjiž. zadrugi (XXX. 202, str. 86—154; 1927) in v Narodni enciklopediji (IV. knj., str. 162—178).

Zdaj je njegov študij že toliko dozorel, da je nastopil čas, da nam poda celoten pregled slovstvenega gajanja starejše dobe. In reči moramo, da nam je vkljub nekaterim nedostatom podal veličastno sliko. Za to delo je še posebej študiral način podajanja iz Walzelove zbirke knjigo: Heusler, Die altgermanische Dichtung, odkoder je tudi posnel na str. 5 domislico o »pesmi« in »peti« (Heusler, str. 1). Čisto po sočasnih zahtevah (prim. zagovor take metode pri Heuslerju, str. 11—12) loči biografsko in bibliografsko snov od slovstveno-zgodovinskega pregleda. Ona spada n. pr. v Biografski leksikon, slovstvena zgodovina pa naj slika samo razvoj del — vzroke, ideje in smeri, ki so ustvarjale ali ovirale njih rast —; pisatelj pa upošteva samo v toliko, kolikor je njih življenje in delo v neposredni zvezi z deli.

Obdelal je predreformacijsko, reformacijsko in poreformacijsko dobo, do preroda slov. slovstva (1750). S čisto novih vidikov je podana predreformacijska doba. S krepkimi potezami nam slika tragiko slov. naroda, ki je postal suženj in revež, katerega je vse zaničevalo in ga je zanemarila še cerkev, ki je pri drugih narodih ustvarila tako velika dela. Slovensko sta čutila le še nižja duhovščina in kmet-tlačan, ki nista mogla ustvariti višje kulture. Omeniti, prav za prav bolj poudariti bi bil moral pisatelj njih kulturno delo: ustvarila sta nar. pesem in ono svetovno znano posebnost slov. zemlje: brez števila cerkva podružnic, z lepimi slikami v njih, ob katerih je nastalo veliko naših prelepih legendarnih pesmi. Sijajno je naslikal reformacijsko dobo, njeno slovstvo in prosveto. To je najzrelejši del knjige in najljubše opravilo Kidričeve, kateremu je posvečeval nad 20 let svoje sile. Lepo je podana zlasti Trubarjeva rast in velikost njegovega dela; še nikdar nisem občutil Trubarjeve velikosti tako živo kot ob tem opisu. V posebno zaslugo moramo šteti Kidriču, da se je lotil s tako vnemo ravno te dobe, ker so nam viri zanjo težko dostopni, saj se nahajajo večinoma v tujini, v Avstriji in Nemčiji.

Nekoliko hladneje in manj temeljito je obdelal poreformacijsko dobo, dasi je našel tudi tu veliko novih virov in vidikov. Nekaterim piscem bi bil moral prisoditi važnejše mesto, zlasti pridigarjem, Janezu Svetokriškemu, Rogeriju in Basarju, zastopnikom našega baroka, pri katerih je vendar vsaj toliko samostojnega duševnega dela kot pri protestantih; zaslužni so tudi stilistično, ker pišejo, kadar se v govoru razvnamejo in pozabijo na tradicionalne okove, lepši jezik kot Trubar, Dalmatin ali drugi. Primerjanje s protestantsko dobo je nekoliko mehanično in zahteve včasih pretrde. Problematični so tudi vzroki o nedelavnosti te dobe v primeri s protestantsko. Glavni vzrok vidi pisatelj v miselnosti katoliške in protestantske cerkve. O katoliški cerkvi pravi na koncu predreformacijske dobe: »Latinski cerkvi... ne pri-